

עלון בני דוד – פרשת פקודי מדוע ה' מתגלה בענן?

הרב נתנאל אלישיב

בפרשת 'פקודי', עם הקמת המשכן, אנו מגיעים לסיכום ולשיא של כל ספר שמות (שמות מ לד, לח):
וַיְכַסֵּה עֲנַן אֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְכָבוֹד ד' מָלָא אֶת הַמִּשְׁכָּן... כִּי עָנַן ד' עַל הַמִּשְׁכָּן יוֹמָם וְאִשׁ תִּהְיֶה לַיְלָה בּוֹ לְעֵינֵי כָל בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּכָל מִסְעֵיהֶם.

אנו רואים שהקדוש ברוך הוא בוחר להתגלות דווקא באמצעות ענן. זו לא הפעם הראשונה, כבר בפרשת 'בשלח' נאמר (שמות יג כא): **"וְד' הִלָּךְ לְפָנֵיהֶם יוֹמָם בְּעַמּוּד עָנָן לַלַּיְלָה הַדֶּרֶךְ"**, ולקראת מתן תורה אומר ד' למשה (שם יט ט): **"הִנֵּה אֲנֹכִי בָא אֵלֶיךָ בְּעַב עָנָן"**. בדומה לכך, הקדוש ברוך הוא מתואר במקרא כמי שמתגלה בערפל (שם כ יח): **"וּמִשָּׁה נִגַּשׁ אֶל הָעֶרְפֶּל אֲשֶׁר שָׁם הָאֱלֹהִים"**, וכדברי שלמה המלך בעת חנוכת בית המקדש הראשון (מלכים א, ח יב): **"ד' אָמַר לְשָׁכֵן בְּעֶרְפֶּל"**.

מדוע הקדוש ברוך הוא, שאין לו גוף וגם לא דמות הגוף, בוחר להתגלות דווקא בענן ובערפל? הרמב"ם דן בכך במורה נבוכים (חלק שלישי, פרק ט). תמצית דבריו היא שהחומר מונע מאתנו להשיג את מה שהוא נבדל מן החומר, כלומר את המציאות הרוחנית. לכן, גם כשאנו מנסים לתפוס את הקדוש ברוך הוא באמצעות השכל שלנו, אנו "נחמסים", בגלל הווייתנו החומרית. הענן והערפל מסתירים מאתנו את מה שיש בהם, ולכן הם המשל המדויק ביותר לטיבה של השגתנו את הקדוש ברוך הוא. הוא מתגלה אלינו בעב הענן כדי שלא נשלה את עצמנו שבכוחנו להשיג אותו, כדי שנבין שאמנם הוא קיים, אבל מהותו לעולם תישאר נסתרת מאתנו, וכמאמרו (שמות לג כ): **"כִּי לֹא יֵרְאֵנִי הָאָדָם וְחִי"**.

קשה לעבוד אלוקים מסתתר, קשה להאמין בכל לבנו ביישות שאנו יכולים לראות את פעולותיו, אבל לעולם לא אותו עצמו. לכן האדם בקטנותו מחפש דברים מוחשיים כדי להתלות בהם. הניגוד לענן ולערפל הוא העגל, שנוצר מתוך הכמיהה להצביע על דבר מוחשי ולומר עליו **"אֵלֶּה אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל"** (שמות לב ד). אבל עם ישראל נתבע להתעלות מעל נטייה שפלה זו, שמקטינה את המושג האלוהי עד לריקונו מכל ערך, וכנגד כל הסיכויים, אף הצלחנו להפיץ בשורה זו בכל העולם, גם אם לא באופן מושלם.

על כן סימן זה יהא נקוט בידינו: כל מי שמנסה לצייר את הקדוש ברוך הוא כאילו הוא מונח בכיסו, כל מי שעושה את עצמו כאילו הוא יודע דעת עליון, הוא בהכרח רחוק מהשי"ת, הוא שרלטן, גם אם נדון אותו לכף זכות שהוא שרלטן שלא מדעת. רק מי שעומד בענווה מול האינסוף, רק מי שזוכר שאלוהי אמת מתגלה רק בענן ובערפל, כלומר הוא תמיד נסתר מאתנו, הוא הקרוב באמת אל ה'. מי שחושב שהוא קרוב – רחוק הוא, רק מי שיודע שהוא רחוק – הוא הקרוב.

אנו חיים בתקופה שבה התרבות הפכה להיות בוטה וגראפית יותר מאי פעם. לא משאירים דבר ליד הדמיון, כל הגירויים מוטחים בנו במלוא העוצמה, ברזולוציה שהולכת וגוברת ובקול רעש גדול. החיים מצטמצמים למה שניתן להעביר בתמונה, עולם הרגש העמוק של האדם מצטמצם למה שניתן לבטא באימוג'. תרבות זו מרחיקה אותנו מן השקט, הענווה וההקשבה הדרושים כדי להתקרב אל ה'. עלינו להגביל אותה, אם איננו רוצים לאבד את היכולת המופלאה שניחנו בה להיפגש עם מה שמעבר לחומר ולהשגה חושית, להיפגש עם ריבוננו של עולם.

כשהרב קוק "הואשם" על ידי אחד מתלמידיו, שהשתתף בעריכת מאמרים של הרב, בכך שהסגנון שלו אינו מספיק בהיר, הוא הגיב כך (אגרות הראיה, חלק א עמ' רסז):

אינני מקנא בבעלי הגילוי, שהם מבטאים את הכל בבירור. בהרבה מקומות ישנם ענינים גדולים כאלה, שרק אם נמערך אותם, אם נטשטש את צורתם, עד שיהיו קטנים כל כך, כמו שקטן הוא הדיבור שלנו לעומת תעופת המחשבה, אז אנו יכולים לבטאם בבירור.

כן, כך הוא המשכן שלנו. אין מה לראות, רק ענן. מול תרבות אלילית שמציעה לנו סיפוק מייד, אמונת ישראל מציעה לנו התעלות אינסופית, שכרוכה במוכנות להכיר בכך שיש משהו שהוא הרבה יותר גדול מכל מה שאנו יכולים להעלות על דעתנו, ודווקא משום כך – לעולם לא נוכל להשיגו. יש בנו

"חוש" פנימי שבכל זאת מצליח לחוש את המגע הישיר שאנו כל כך חפצים בו, זהו החוש האמוני, שמתגלה אל האדם רק כשהוא מוכן לפנות את תודעתו מן ההשגה החומרית של החושים האחרים. וכך התגלה הקדוש ברוך הוא לאליהו הנביא (מלכים א, יט יא-יב):

וְהִנֵּה ד' עֶבֶר וְרוּחַ גְּדוּלָה וְחֶזֶק מְפָרֵק הַרִים וּמְשַׁבֵּר סְלָעִים לְפָנָיו ד', לֹא בְרוּחַ ד'.

וְאַחַר הָרוּחַ רֵעַשׁ, לֹא בְרֵעַשׁ ד'.

וְאַחַר הָרֵעַשׁ אֵשׁ, לֹא בְאֵשׁ ד'.

וְאַחַר הָאֵשׁ... קוֹל דְּמָמָה דְקָה.

מי יתננו ונזכה לחזות בענן ובערפל, מי יתננו לשמוע את קול הדממה הדקה.